

**ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ
ЗАСВОЄННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАНЬ**

**Valuable orientations of student youth in the process of mastering local
lore, history and economy**

The article contains the results of ascertaining experiment concerning elucidation valuable orientation of student youth within the framework of pedagogical study of local lore, history and economy.

У статті наведено результати констатуючого експерименту, метою якого було з'ясування ціннісних орієнтацій студентської молоді в рамках педагогічного краєзнавства.

Ключові слова: краєзнавство, соціалізація студентської молоді, українське суспільство, цінності, ціннісні орієнтації.

Key words: study of local lore, history and economy, socialization of student youth, Ukrainian society, values, valuable orientations.

У психолого-педагогічній літературі можна зустріти багато переконливих думок стосовно необхідності дослідження духовно-морального розвитку особистості, особливо в умовах сучасного модернізованого суспільства. Незаперечним є факт, що кожна нова доба породжує нові орієнтири. Ціннісна динаміка – це не лише показник, але й потужний фактор політичних, економічних, моральних, соціокультурних та інших змін. Оновлення цінностей стосується не стільки змісту, стільки структури, тобто їх ієрархічного співвідношення у свідомості людини.

Проблеми вартостей виховання та змісту освіти знайшли своє відображення у дослідженнях Л.Бондаренка, Г.Ващенко, П.Ігнатенка, Д.Донцова, О.Духновича, М.Костомарова, О.Кульчицького, В.Липинського,

І.Мірчук, І.Огієнка, Є.Онацького, О.Спіркіна, О.Сухомлинської, Б.Цимбалістого, І. Чеснокова, Д.Чижевського, Я.Яреми та ін.

З приводу визначення цінностей та їх ієрархії існує велика кількість теорій: одні вчені розподіляють цінності на матеріальні й духовні, інші ототожнюють ці явища між собою, треті розглядають загальнолюдські цінності як вищу форму розвитку свідомості. Проте, визначальним є те, що основним чинником ціннісних орієнтацій є суспільство, яке формує інституціональні порядки, правила поведінки та соціальні норми.

Ціннісні орієнтації складають суттєвий елемент соціального замовлення в освіті: які цінності в суспільстві, такий і характер національного виховання.

Підвалини національних цінностей українського народу закладалися в залежності від історичних та суспільних обставин. З історичних джерел відомо, що населення, яке проживало на території сучасної України, відрізнялося працелюбством, миролюбністю, але одночасно хоробрістю, готовністю відважно захищати рідну землю від нападів ворогів. Так, наприклад, у творах Прокопія Кесарійського (VIст.) та інших авторів відмічалось, що типовими для слов'ян та антів є почуття спільності та справедливості, усталена віра в існування верховної істоти, доброчинність, військова освіченість, віра у магію. Візантійський діяч Маврикій відмічав у прадавніх українців такі якості, як свободолюбство, мужність, фізичну розвиненість, загартованість тощо [1, 146].

Однією з головних цінностей у матеріальному та духовному планах вважалася Земля, яку за ознакою родючості ототожнювали з матір'ю-жінкою. У дітей формували також глибоку пошану до хліба, зокрема багато ритуальних дій було пов'язано саме з паляницею як символом життєвого достатку. Іншою значущою цінністю виступала праця. Після народження малюка намагалися ритуальними засобами передати йому працелюбство та умілість. [7, 36-37].

Пізніше, у період існування Київської Русі, прогресивні освітні тенденції набули подальшого розвитку та орієнтувалися переважно на провідні християнські цінності, які відрізняються високою гуманістичною спрямованістю. Ідеали добра, співчуття, любові, віри, надії, забезпечуючи

соціальне самовідтворення етносу, передаються через освіту й виховання від одного покоління до іншого.

Після розпаду Київської Русі, під впливом прогресивних ідей європейського Відродження, на староукраїнських землях здобули поширення нові навчально-виховні тенденції. До традиційних духовних цінностей додалися нові: демократизм, внутрішня свобода, почуття національної гідності, відданість Батьківщині, тощо [6, 163-168].

Подальше утвердження нової культурної реальності відображається крізь призму провідних етапів історії українського народу: доба козацько-гетьманської держави (середина XVII - XVIII ст.), епоха Просвітництва (кінець XVIII - перша половина XIX стол.), період національного Відродження (друга половина XIX - початок XX стол.), часи авторитарного режиму (до здобуття Україною державної незалежності) [2].

І на сучасному етапі розвитку суспільства провідними чинниками у вихованні підростаючого покоління виступають такі цінності як чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, терпіння, прощення, досконалість, свобода, великодушність, мудрість, цнотливість, прагнення до внутрішньої гармонії та ін.

У зв'язку з цим, педагогічна наука все частіше звертається до народних джерел, акцентуючи увагу на їх виховному потенціалі. Гідний послідовник народної філософії Василь Олександрович Сухомлинський, у досягненні виховних завдань, керувався загальнолюдськими цінностями — виховання справжнього громадянина, патріота, відповідального за свою землю, сім'ю, колектив, мову, традиції, пісню, народну творчість, тобто моральну людину. Духовне багатство особистості вбачалося педагогом нерозривною частиною духовного багатства народу. Спрямовуючи свої слова до майбутніх вчителів він наголошує, що «...вихователь — це особа, яка за дорученням народу має повсякденний доступ до найдорожчого народного багатства — душі, розуму, думок, почуттів дітей, підлітків і юнацтва. Перед ним, з одного боку, моральні цінності, створені, вистраждані протягом століть, з другого — багатство народу,

його майбутнє, його надія – молоде покоління. Вихователь творить найбільше багатство суспільства – людину. В цьому творенні найголовнішим є вміння знайти в моральних цінностях нашої Вітчизни і всього людства те, що треба вкласти в юні душі. Визначивши, що треба вкласти в юні душі, вихователь замислюється над тим, як настроїти своїх вихованців на сприйняття моральних цінностей» [5, 26-27].

Корегуючу, формуючу, дієву роль у засвоєнні національних та загальнолюдських цінностей відіграє краєзнавча підготовка студентської молоді, яка забезпечує оволодіння народним досвідом, традиціями і звичками, що шліфувалися протягом віків. Закладена філософська етика, моральні заповіді, поведінкові норми – бути чесними, цілеспрямованими, витривалими, наполегливими, допомагати слабшому, поважати старших, піклуватися про дітей, подружнню вірність, гармонія стосунків поколінь у сім'ї, здоровий спосіб життя, самокритичність, почуття відповідальності – містять у собі переконливі аргументи, які глибоко впливають на всю емоційну структуру особистості, а тому запам'ятовуються на все життя і стають керівництвом до дії в різних життєвих ситуаціях.

З метою з'ясування структури духовних цінностей сучасної молоді людини, крізь призму одного із засобів її забезпечення – педагогічного краєзнавства, був проведений констатуючий експеримент, у якому взяли участь 192 студенти факультету соціальної педагогіки і практичної психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Студентам було запропоновано заповнити анкету і дати відповідь на такі запитання (див. табл. 1):

Моніторинг краєзнавчих знань студентської молоді

Таблиця 1.

Запитання	Відповідь
Стать:	- чоловік; - жінка.
Вік (повних років)	
Місце проживання:	
Моя рідна мова:	а) українська; б) російська;

	в) інша.
Я розмовляю:	а) українською; б) російською; в) іншою мовою.
З ким Вам найкомфортніше співпрацювати, навчатись чи просто спілкуватись?	а) українцями; б) росіянами; в) будь-якої національності, аби був хорошою людиною.
Коли до Вас звертаються російською (українською) мовою, чи переходите Ви на мову співрозмовника?	а) так, це зручно; б) ні, нехай співрозмовник поважає мою мову; в) в залежності від ситуації.
Які Ви знаєте колискові пісні, хто виконував їх у Вашій родині?	
Як Ви себе ідентифікуєте?	а) як громадянина України; б) мешканця села, району, міста; в) мешканцями свого регіону г) громадянами колишнього СРСР.
Які пісні співають у твоїй родині?	
Які Ви знаєте: народні танці?	
- прикмети?	
- скоромовки, загадки?	
- прислів'я та приказки?	
Які казки розповідали Вам у дитинстві?	
Чи є у Вас вдома національний одяг?	
Які обрядові свята відмічає Ваша родина?	
Чи є у Вашій родині предмети української культури?	
Чи готує Ваша родина національні страви?	
Чи знаєте Ви легенди або перекази про походження назви Вашого села (міста)?	
Чи знаєте ремесла, якими славилася Ваша місцевість або родина у минулому?	
Які відомі люди проживали чи працювали у Вашому краї?	
До якого «коліна» Ви знаєте своє родовідне дерево? (записати)	
Чи потрібні студентам краєзнавчі знання? Якщо так, то для чого?	
Які інститути соціального виховання мають бути головними осередками відродження й пропаганди національних традицій України?	

У результаті констатуючого експерименту встановлено, що стосовно приналежності студента до того чи іншого статусу більшість молодих людей (61%) відносять себе до громадян України, у 18% – локальна ідентифікація (мешканця села, району, міста), 21 % – мешканця свого регіону і жоден студент не вважає себе громадянином колишнього СРСР.

При цьому спостерігається поступливе ставлення у виборі мови спілкування. При звертанні російською – більшість студентів (64%) переходить на мову співрозмовника, визначаючи таку поведінку як правило гарного тону. Можна висловити припущення, що така гнучка і неоднозначна позиція респондентів свідчить про відсутність серед українського студентства єдиної національної ідеології, ідейного підґрунтя для самоідентифікації.

Важливою складовою етнічної самоідентифікації, усвідомлення себе частиною свого народу є також ставлення до рідної мови. За результатами анкетування майже всі студенти вважають українську мову своєю рідною, спілкуються нею вдома і у громадських місцях та лояльно ставляться до іншомовних співгромадян.

Для діагностування знань у краєзнавчій сфері було запропоновано дати відповідь на такі запитання анкети: «Які Ви знаєте колискові пісні, хто виконував їх у Вашій родині?». Респонденти називали пісні: «Зайчик сіренький», «Стукає сон у вікно», «Ой ду, ду, ду», «Котик», «Котик і півник» та ін. Крім того, майже всі студенти відповіли, що знають пісні «Баю, батюшки, баю, не ложися на краю», «Спят усталые игрушки», «За печкою поет сверчок», «Спи, моя радость, усни». 65% чули колискові пісні від мами, бабусі, інші 35% познайомилися з ними через книжки, почули по радіо, телебаченню, від знайомих.

На запитання «Які пісні співають у твоїй родині?» половина опитаних відповіли, що у їхній родині взагалі не співають. Серед найбільш популярних народних пісень були названі такі: «Несе Галя воду», «Розпрягайте хлопці коні», «Їхав козак містом», «При долині кущ калини», «Повіяв вітер степовий», «Ой на горі два дубки», «Ой чий то кінь стоїть».

Результати анкетування дають змогу зробити висновок, що більшість респондентів мало знайомі з народними танцями (були названі «Гопак», «Подольночка», хороводи), прикметами (згадували прикмети пов'язані з природними умовами), скоромовками, загадками, прислів'ями та приказками. А от з казками ситуація зовсім інша, оскільки студенти їх полюбляють і добре

знають. Серед найбільш популярних були названі такі: «Колобок», «Котигорошко», «Курочка ряба», «Лисиця і Вовк» та багато інших.

Аналіз відповідей майбутніх учителів засвідчив наявність слабких знань стосовно історичного коріння своєї родини. Зокрема, менша частина респондентів знає ремесла, якими славилась родина чи край у минулому; родовідне дерево більшість визначає лише до третього-четвертого коліна.

Спостерігається також особистісно-позитивне, емоційне ставлення до національно-духовної та матеріальної культури свого народу. Так, національний одяг у себе вдома мають лише одиниці, але є бажаючі його придбати. Як приклад, наведемо відповідь однієї з студенток: «Для мене вишиванка – це одяг, в якому за будь-яких обставин залишаються самим собою, в ній не виходить грати чи вдавати когось іншого».

Серед домашніх предметів української культури найбільш загальнознаними є: вишитий рушник, макітра, макогін. Обрядові свята знають і відмічають у своїх родинх більшість студентів університету. Національні страви більшість полюбає і готує у себе в родинх. Лідируючі місця законно належать таким стравам як борщ, вареники. Серед інших страв чільне місце посідають капуста, юшка, голубці, галушки, пампушки, локшина, крученики, завиванці, кутя, пироги з різними начинками, рогалики, узвар, квас та ін. Слід відмітити, що найбільше позитивне викликало запитання стосовно національних страв. Народна кулінарія, як елемент матеріальної культури, є найбільш стійким у часі, найбільше зберігає традиційних і навіть архаїчних рис.

Щодо духовної культури студентської молоді, 76% респондентів знає легенди та перекази про походження свого села чи міста. Майже однакова кількість молодих людей (64%) назвали більше п'яти видатних людей свого краю. У більшості відповідей лідирують такі постаті, як Т.Шевченко, Б.Хмельницький, В.Чорновіл, родина Семеренків, Іван Піддубний, Максим Залізняк, Іван Нечуй-Левицький та ін.

Позитивне відношення і бажання постійно поповнювати свої краєзнавчі знання виявили всі опитані студенти. Головними осередками відродження й пропаганди національних традицій в Україні були названі такі соціальні інститути: дитячий садок, школа, сім'я, вищі навчальні заклади.

Результати проведеного констатуючого експерименту дозволили зробити наступні висновки:

1. Ціннісні орієнтації у навчально-виховному процесі є необхідним складником сучасного національного виховання та виступають дієвим фактором на всіх етапах формування й розвитку особистості.

2. Краєзнавчі знання впливають на чуттєво-емоційну сферу та виконують пізнавально-орієнтуючу, соціалізуючу, регулюючу, захисну функції, виступаючи при цьому головним джерелом мотивації поведінки особистості студента.

3. Майбутнім вчителям потрібно всебічно розкривати сутність прогресивних національних цінностей, формувати у майбутніх фахівців національну самосвідомість, громадянську відповідальність, суспільну активність, повагу до традицій та історії свого народу, прагнення працювати на благо своєї Батьківщини.

4. Стимулювати соціально-значущу діяльність майбутнього учителя, активізувати формування провідних цінностей національної культури.

Література:

1. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX века / Под ред. акад. А. И. Пискунова. - 2-е изд., исправ. и доп.-М., 2001. – С. 146.
2. Історія української культури: 36. матеріалів і документів / За ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. - К., 2000.
3. Миколук О. Базові цінності у нас не змінилися, проте... Як зміцнити «імунітет особистості»? // День: Щоденна Всеукраїнська газета. – 2007. - №86. – 31 травня.

4. Сухомлинська О. В. Цінності в історії розвитку школи в Україні // Цінності освіти і виховання (За заг. ред. О. В.Сухомлинської. - К., 1997.
5. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. К., «Радянська школа», 1971, С.26-27.
6. Ткачова Наталія. Відображення цінностей національної культури в змісті освіти: історичний аспект //Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип..178. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2003. – С.163-168.
7. Українська культура: історія і сучасність / За ред.Черепанової СО. - Львів, 1994. – С. 36-37.